Philologia LXVIII
Nr. 1 (326) IANUARIE – IUNIE 2026

https://doi.org/10.52505/1857-4300.2026.1(326).02
CZU: 811.135.1’28

Pragmatica întrebării în ancheta dialectală: observații pe marginea *Atlasului lingvistic moldovenesc*

Alexandru COSMESCU

Doctor în filologie
E-mail: alexandru.cosmescu@sti.usm.md
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-7288-3998
Universitatea de Stat din Moldova
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

The Pragmatics of Questioning in Dialectological Fieldwork: Observations on the *Moldovan Linguistic Atlas*

Abstract

This article proposes a pragmatic analysis of questioning in dialectological fieldwork, based on material from the *Atlasul lingvistic moldovenesc*. It argues that the traditional distinction between direct and indirect questions is insufficient to account for the diversity of interrogative structures used in practice. The study develops a reflexive pragmatic perspective focused on the conditions under which responses are produced. Questions are thus treated not as neutral instruments for retrieving pre-existing content, but as pragmatic devices that shape the interactional situation and contribute to the co-production of linguistic data. On this basis, the article proposes a typology of questions (metalinguistic, completion-based, descriptive, situational, multimodal, and translation-based), defined by the way they orient and constrain responses. Finally, it highlights the need to distinguish between two levels of the direct/indirect opposition and to integrate the attentive study of questioning in the analysis of dialectological data.

Keywords: pragmatics, question, dialectological fieldwork, *Moldovan Linguistic Atlas*, discursive interaction.

Rezumat

Articolul propune o analiză pragmatică a întrebării în ancheta dialectală, pornind de la materialul oferit de *Atlasul lingvistic moldovenesc.* Punctul de plecare este insuficiența distincției tradiționale între întrebări directe și indirecte pentru a descrie diversitatea structurilor interogative utilizate în practică. Studiul adoptă o perspectivă pragmatică reflexivă, orientată către condițiile de producere a răspunsurilor. Întrebarea este analizată nu ca un instrument neutru de acces la un conținut preexistent, ci ca un dispozitiv pragmatic, care participă la configurarea situației de comunicare și la co-producerea datelor lingvistice. Pe această bază, este propusă o tipologie a întrebărilor (metalingvistice, de

completare, descriptive, situaționale, multimodale și de traducere), în funcție de modul în care acestea orientează și constrâng producerea răspunsului. În final, articolul evidențiază necesitatea de a distinge între două niveluri ale opoziției direct/indirect și de a integra studiul atent al întrebării în analiza datelor dialectologice.

Cuvinte-cheie: pragmatică, întrebare, anchetă dialectală, *Atlasul lingvistic moldovenesc*, interacțiune discursivă.

1. Introducere

Punctul de pornire al studiului de față a fost participarea în cadrul proiectului de cercetare *PHILORD. Strategii de convergență epistemică și metodologică în cercetarea filologică din România și Republica Moldova* (2024-2026). Un element central al acestui proiect l-a reprezentat digitalizarea primelor volume din *Atlasul lingvistic moldovenesc* (Udler, Melnic 1968; în continuare, ALM). În cadrul muncii de digitalizare, unul dintre elementele care par de la sine înțelese pentru dialectolog, întrebarea utilizată în anchetă, a oferit prilej pentru o investigație de tip pragmatic, permițând scoaterea la iveală a unor presupoziții metodologice și a unor noi modalități de conceptualizare a practicii înseși a dialectologului.

Orientarea metodologică fundamentală a articolului de față implică o turnură reflexivă: o deplasare de la produsul final (harta, forma dialectală înregistrată) către condițiile concrete în care acesta devine posibil. Ceea ce pare să conteze prioritar, în atitudinea numită în fenomenologie „directă" sau „non-reflexivă", este obținerea unui „rezultat" privit ca „obiectiv atestat", independent de practica în cadrul căruia este acesta produs. O chestionare de tip reflexiv și pragmatic poate scoate însă la iveală corelația dintre un anumit tip de atitudine a cercetătorului și ceea ce face ea posibil la nivelul „rezultatului", arătând complexitatea unui proces prezentat, de cele mai multe ori, cititorului sub o formă simplificată sau abstractizată: în cazul nostru, cea a „hărții dialectale". Respectiv, metoda utilizată în acest articol poate fi descrisă ca analiză pragmatică de inspirație fenomenologică în sensul larg al acestui termen, orientată nu pur și simplu spre inventarierea formelor lingvistice, ci către condițiile de producere a acestora în cadrul anchetei dialectale.

Observația care a condus la investigația prezentată în articolul de față este că, în felul în care sunt prezentate întrebările în ALM, ele sunt împărțite în două mari clase: întrebări directe și întrebări indirecte. Această distincție pare intuitivă pentru cercetătorul familiarizat cu ancheta dialectală. Ea pare să reflecte două obiective diferite ale dialectologului: pe de o parte, verificarea existenței unei forme într-o localitate („Ziceți *fuduli*?", ALM, întrebarea 371, clasificată ca directă în original; în continuare, voi cita doar numărul întrebării), pe de altă parte, obținerea numelui unui obiect sau fenomen prin intermediul unei descrieri („Cum îi ziceți la aceea îngustă de piele cu care vă încingeți la pantaloni?", ALM, 76, clasificată ca indirectă în original). În acest sens, distincția poate fi înțeleasă ca o diferențiere între întrebările

care vizează forme lingvistice deja menționate și cele care urmăresc activarea lexicului denominativ (în comunicarea privată, o persoană cu formare dialectologică afirma că operează în acest sens cu distincția dintre „întrebări semasiologice" și „întrebări onomasiologice"; nu am întâlnit această distincție în literatura pe care am consultat-o).

Totuși, această evidență este doar parțial adecvată. O examinare mai atentă a materialului înregistrat în ALM arată că o asemenea clasificare este insuficientă pentru a da seama de bogăția și diversitatea structurilor interogative utilizate în anchetă. Distincția direct/indirect, deși operațional utilă, tinde să mascheze diferențe mai profunde, care țin de modul în care întrebarea organizează situația de comunicare și condiționează producerea răspunsului. Diferențele dintre întrebări nu se reduc la opoziția direct/indirect, iar modul în care ele funcționează în interacțiune nu poate fi descris adecvat în termenii unei astfel de dicotomii.

În acest context, articolul de față propune o relectură pragmatică a modului în care funcționează întrebarea în ancheta dialectală. Pornesc de la ideea că întrebarea nu este un instrument neutru de acces la un răspuns preexistent, ci face parte dintr-o practică relațională în care anchetatorul și interlocutorul său participă la desfășurarea unei conversații în interiorul căreia apare ceea ce este ulterior fixat drept „răspuns" (cf. Dumistrăcel, Hreapcă, Bîrleanu 1997, pp. 252-256). Din această perspectivă, diferitele tipuri de întrebări, niciodată autonome în raport cu conversația în care ele sunt formulate, corespund unor moduri distincte de organizare a situației de comunicare și, implicit, unor moduri diferite de producere a datelor lingvistice. Analiza pe care o voi desfășura urmărește, pe de o parte, să arate limitele clasificării tradiționale a întrebărilor în directe și indirecte, iar pe de altă parte, să propună o tipologie pragmatică a întrebărilor din atlas, ce să reflecte mai adecvat funcționarea lor efectivă în cadrul anchetei. În acest sens, întrebarea va fi tratată nu ca un simplu instrument pentru obținerea unor date preexistente, ci ca dispozitiv pragmatic, care participă la constituirea datelor dialectologice.

2. Limitele distincției între întrebare directă și întrebare indirectă

Clasificarea întrebărilor în „directe" și „indirecte" pare, la prima vedere, suficient de clară. Întrebările directe ar fi cele care solicită explicit confirmarea existenței unei forme lingvistice („Cum se zice la dumneavoastră în sat – el a lucrat sau altfel?", ALM, 2358), în timp ce întrebările indirecte ar presupune o descriere sau un context din care informatorul trebuie să deducă răspunsul („Cum îi ziceți la o parte dintr-o pâine împărțită în două părți egale?", ALM, 304). Din această perspectivă, opoziția ar reflecta diferența dintre verificarea existenței unui termen / unei forme și obținerea unui termen.

Totuși, această distincție nu rezistă unei analize pragmatice mai atente la nuanțe. În interiorul categoriei „întrebare directă" întâlnim structuri foarte diferite. De exemplu, întrebarea „Ziceți *fuduli*?" (ALM, 371) introduce explicit forma vizată și solicită o confirmare sau infirmare, în timp ce o întrebare precum „Și eu îl vedeam, dar și el...?"

(ALM, 73), deşi este clasificată ca directă în original, nu conține forma de răspuns, ci doar creează un context sintactic în care aceasta trebuie produsă. Ambele sunt clasificate drept „directe”, dar diferența dintre ele este semnificativă: prima operează prin verificare metalingvistică, a doua prin completare într-un cadru deja structurat.

Situația este și mai complexă în cazul întrebărilor considerate „indirecte”. Aici întâlnim o varietate de procedee: descrieri sumare ale unor obiecte („Cum îi ziceți la aceea care...?”, ALM, 168), indicarea unei părți a corpului („Cum îi ziceți la partea aceasta a feței?”, ALM, 2415), scenarii („Noaptea, după ce ne culcăm, închidem ochii și...?” ALM, 27), precum și strategii multimodale (gestul, imitația sau utilizarea unor imagini). În plus, există întrebări de traducere („Ты был?, ALM, 474), care nu sunt încadrate explicit în niciuna dintre cele două categorii, deşi, în tradiția dialectologică, tocmai traducerile dintr-un idiom standard într-o formă dialectală au fost adesea considerate forme paradigmatice de întrebare „directă” (cf. Pop 1950, p. XLVII *et passim*).

Această diversitate arată că opoziția direct/indirect nu surprinde decât parțial diferențele relevante dintre întrebări. Mai mult, ea riscă să ascundă o observație deosebit de importantă sub aspect metodologic: în termeni wittgensteinieni, întrebarea și răspunsul nu aparțin unui singur „joc de limbaj”, ci mai multora, înrudite, dar distincte. Diferitele tipuri de întrebări nu sunt simple variații formale ale aceleiași operații, ci corespund unor moduri diferite de organizare a interacțiunii și, implicit, unor moduri diferite de producere a răspunsului. Mai mult, jocul de limbaj „întrebare/răspuns” are sens doar în interiorul unei forme de viață care-l face posibil și care, în prezentarea „rezultatului” drept hartă a variației, este de obicei trecută cu vederea sau, în cel mai bun caz, sunt prezente doar urme minimale ale ei.

Astfel, clasificarea întrebărilor în „directe/indirecte” este mai curând o schemă operațională (cu o anumită valoare pentru organizarea materialului din perspectiva dialectologului care lucrează asupra unei anchete) decât o descriere adecvată a funcționării pragmatice a întrebărilor. Pentru a înțelege rolul acestora în practica întrupată și dialogică a anchetei dialectale, este necesar să analizăm și, în unele cazuri, să reconstituim modul în care ar putea arăta situația de interacțiune și să examinăm contribuția întrebării la configurarea răspunsului. O analiză ancorată pragmatic a întrebărilor din ancheta dialectală trebuie să țină cont de aceste diferențe și să distingă între tipurile de situații de comunicare pe care ele le instituie. Însă pentru a completa clasificarea este necesară cel puțin o analiză inițială a funcționării discursive a întrebării înseși.

3. Întrebarea ca practică discursivă: perspective pragmatice

O perspectivă intuitivă asupra relației dintre întrebare și răspuns, care adesea rămâne neformulată explicit, este aceea că răspunsul la o întrebare, în special la o întrebare factuală, există anterior formulării ei, iar rolul întrebării este de a-l scoate în

evidență. În acest model, întrebarea apare ca un instrument neutru, menit să extragă un conținut deja constituit în conștiința vorbitorului.

Însă analiza funcționării întrebării, atât în conversația cotidiană, cât și în forme specializate de interogație (Cosmescu 2024), inclusiv ancheta dialectală (Dumistrăcel *et al*. 1997), sugerează că această concepție este insuficientă. Întrebarea nu este niciodată neutră și izolată. Ea face parte dintr-o practică relațională întrupată, în care cel puțin doi subiecți participă la o conversație în cadrul căreia emerg multiple forme de interacțiune, inclusiv cele care pot fi numite „întrebări" și „răspunsuri". Totuși, a numi ceva „întrebare" sau „răspuns" nu epuizează interacțiunea conversațională și reprezintă adesea o interpretare simplificatoare a acesteia. În acest sens, ceea ce e fixat drept „răspuns" într-o anchetă dialectală, de exemplu, nu este pur și simplu „recuperat", ci co-produs prin construirea unui context adecvat. Din această perspectivă, întrebarea poate fi înțeleasă ca un dispozitiv pragmatic: nu doar un mijloc de acces la un conținut, ci un mod de configurare a condițiilor în care apare un enunț interpretat drept având legătură cu întrebarea.

Forma de întrebare adesea luată drept standard – aceea în care nu știm ce va răspunde celălalt și dorim să aflăm ceva ce presupunem că el știe – nu este decât unul dintre jocurile de limbaj posibile din familia pe care o numim „întrebare". În interiorul aceleiași familii avem un tip de interacțiune care poate fi opus modului standard în care conceptualizăm întrebarea: situația în care cel care întreabă cunoaște deja răspunsul, oferindu-i interlocutorului său indicii pentru a-l orienta spre formularea așteptată. Un exemplu e forma de interacțiune pe care o numim „ghicitoare". Întrebările din ancheta dialectală sunt, în multe cazuri, mai apropiate de această a doua formă decât de concepția standard asupra întrebării. Dialectologul nu formulează întrebări exploratorii pentru a afla pur și simplu un răspuns necunoscut, ci pentru a provoca un enunț care să ilustreze un fenomen de interes. În acest sens, întrebarea este concepută astfel încât să creeze condițiile de posibilitate pentru răspunsul dorit.

Aceasta nu înseamnă că răspunsul este complet determinat de întrebare. Dimpotrivă, avem de-a face cu un joc între anticipat și neanticipat. Pe de o parte, dialectologul anticipează, într-o anumită măsură, răspunsul și construiește întrebarea în funcție de această anticipare. Pe de altă parte, răspunsul efectiv nu coincide mereu cu ceea ce a fost anticipat; altfel, nu ar mai fi nevoie ca el să fie înregistrat. Ceea ce interesează este, adesea, nu răspunsul în totalitatea lui, ci unul dintre aspectele sale relevante din punct de vedere dialectologic – de exemplu, realizarea fonetică a unei forme.

Astfel, atunci când întreabă „Cum ziceți în limba satului *să meargă* (el vrea ~, lasă-l ~)?" (ALM, 551, întrebare clasificată ca directă în original), dialectologul nu urmărește doar să obțină forma „să meargă", ci modul concret în care aceasta este rostită. Chiar dacă răspunsul este, în linii mari, anticipat, el rămâne deschis variației, iar această variație este tocmai ceea ce face obiectul anchetei.

În aceste condiții, devine clar că în cadrul anchetei dialectale nu avem de-a face pur și simplu cu o succesiune de întrebări și răspunsuri disparate și autonome, ci cu

o practică lingvistică mult mai complexă, în care întrebarea joacă un rol constitutiv. Ea nu doar solicită un răspuns, ci contribuie la configurarea lui, orientând atenția informatorului, selectând anumite trăsături ale situației și limitând spațiul posibil al răspunsurilor.

Această perspectivă permite reformularea observației, deja prezente în reflecția dialectologică clasică, potrivit căreia datele sunt condiționate de metoda de anchetă. O analiză pragmatică arată că această „condiționare" nu este doar una externă, ci internă procesului de interacțiune: întrebarea, ca act de vorbire situat, participă activ la constituirea răspunsului.

În acest sens, analiza de față extinde în mod pragmatic reflecția dialectologică clasică, care a subliniat dependența datelor de metoda de anchetă, dar propune o deplasare a accentului către nivelul microinteracțional al întrebării. S. Pop este conștient de faptul condiționării reciproce a întrebării și răspunsului în cazul anchetei dialectale (1950, p. 542), iar S. Dumistrăcel (1997) gândește explicit ancheta ca formă de comunicare. În studiul de față, ne propunem să urmărim nivelul concret al întrebării, înțeleasă ca dispozitiv pragmatic prin care este coprodus un răspuns.

4. Delimitări pragmatice ale tipurilor de întrebări în ancheta dialectală

O sugestie metodologică wittgensteiniană poate oferi o imagine diferită de cea pe care o prezintă simpla dicotomie „întrebare directă/întrebare indirectă". L. Wittgenstein (2004, 2013) sugerează că, în interiorul unui câmp de fenomene similare, putem delimita diferite forme care pot fi distinse unele de altele, pe baza descrierii unor cazuri particulare, fără a exclude eventualele suprapuneri cu alte forme cu care acestea au asemănări de familie.

Un asemenea demers ar îndeplini funcții similare unei clasificări sau tipologizări, dar procedura nu vizează, ca în modelele taxonomice clasice, identificarea unei singure trăsături centrale sau comune mai multor fenomene, ci stabilirea unei distincții pe baza unor fenomene observabile în funcție de prioritățile și scopurile celui care stabilește aceste distincții. Intenția fundamentală a unui asemenea demers este cea de a face posibil „un nou fel de a vorbi" care nu era accesibil atunci când subiectul discursiv (în cazul nostru, cercetătorul) era prins de o imagine anterioară asupra fenomenelor, exprimată – și ea – într-un fel de a vorbi. Astfel, atunci când conceptualizăm întrebările pornind de la o schemă dicotomică de tip „directe/indirecte" putem vorbi despre ele într-un anumit fel; însă dacă identificăm o altă serie de delimitări, putem extinde felul de a vorbi despre întrebare într-un mod care să fie adecvat și altor scopuri.

Delimitările propuse mai jos au fost făcute în funcție de modul în care întrebarea orientează producerea răspunsului – mai precis, de tipul și gradul de constrângere pe care îl introduce. Dacă privim întrebările din ALM din perspectivă pragmatică, devine evident că ele nu constituie o clasă omogenă. Diferențele dintre acestea nu sunt doar formale, ci privesc modul în care este organizată situația de comunicare și tipul de răspuns pe care îl fac posibil. În cele ce urmează, propun o asemenea

delimitare orientativă a câtorva tipuri de întrebări, bazată pe funcționarea lor efectivă în interacțiune.

Această tipologie nu își propune să fie exhaustivă, ci să evidențieze o serie de moduri recurente de organizare a întrebării ca practică discursivă.

4.1. Întrebări metalingvistice (de verificare explicită)

Un prim tip este reprezentat de întrebările care introduc explicit forma vizată și solicită o confirmare sau o evaluare din partea informatorului: „Ziceți *fuduli*?" (ALM, 371), „Cum se zice la dumneavoastră, *tustrei* sau altfel?" (ALM, 2467), „Cunoașteți cuvântul *steag; steaguri*? Ce înseamnă?" (ALM, 527), toate aceste întrebări fiind clasificate drept „directe" în original.

Aceste întrebări presupun o distanțare metalingvistică: informatorul/subiectul nu este invitat să producă spontan un enunț, ci să reflecteze asupra unei forme lingvistice deja oferite. Din acest punct de vedere, ele sunt cele mai apropiate de modelul standard al întrebării ca solicitare de informație.

Cu toate acestea, nici aici întrebarea nu este neutră. Forma introdusă de anchetator intră deja în câmpul interacțiunii și poate influența răspunsul – fie prin sugestie, fie prin activarea unei variante care nu ar fi fost produsă în mod spontan. În consecință, chiar și în acest caz, răspunsul este condiționat de formularea întrebării.

4.2. Întrebări de completare (structuri cu grad de deschidere)

Un al doilea tip include întrebări care propun o structură incompletă, solicitând informatorului să o finalizeze: „Eu am început lucrul și tot eu l-am...?" (ALM, 684, clasificată ca indirectă în original), „Unii vin la lucru devreme, alții vin...?" (ALM, 287, clasificată ca indirectă în original), „Și eu îl vedeam, dar și el...?" (ALM, 537, clasificată ca directă în original).

În acest caz, întrebarea nu lasă deschis întreg câmpul posibil al răspunsurilor, ci îl restrânge la o clasă relativ limitată de forme compatibile cu structura propusă. Fiind întrebat „Eu am început lucrul și tot eu l-am...?", informatorul este orientat către un verb care exprimă încheierea acțiunii, iar variația posibilă se manifestă în interiorul acestui cadru („am terminat", „am mântuit" etc.). Răspunsul nu este, așadar, liber, ci ghidat chiar de construcția întrebării. În aceste situații, întrebarea nu doar solicită un răspuns, ci furnizează deja cadrul sintactic și semantic în care acesta trebuie să se înscrie. Informatorul nu este liber să formuleze un enunț propriu, ci trebuie să completeze o secvență dată.

Aceste întrebări orientează interlocutorul spre producerea unei forme specifice (de exemplu, un verb la o anumită formă) într-un context gramatical controlat. Răspunsul este puternic constrâns de întrebare, iar variația se manifestă în interiorul unui cadru enunțiativ și gramatical deja stabilit.

4.3. Întrebări bazate pe descrierea sumară a unui obiect

Un alt tip frecvent este cel al întrebărilor care descriu un obiect, o ființă sau o situație, invitând informatorul să identifice termenul corespunzător (cele trei întrebări citate sunt clasificate ca „indirecte” în original): „Cum îi ziceți la aceea care primăvara se târâie pe crengile pomilor și le mănâncă frunza?” (ALM, 168), „Cum îi ziceți la o parte dintr-o pâine împărțită în două părți egale?”, (ALM, 471) „Cum îi ziceți la animalul acela mic, cu urechile lungi și tare fricos?” (ALM, 68).

Descrierea utilizată aici ca parte a întrebării nu este neutră: ea selectează anumite trăsături considerate relevante și le oferă informatorului ca indicii pentru identificarea termenului. Acest tip de întrebare este cel mai apropiat de modelul „ghicitorii”, menționat anterior: anchetatorul anticipează răspunsul și construiește un set de indicii care să conducă la el. În acest sens, descrierea funcționează ca un set de constrângeri indirecte asupra răspunsului, care nu-l determină complet, iar variația lexicală rămâne posibilă: avem de-a face cu un echilibru între orientare și deschidere.

4.4. Întrebări situaționale (simulare de acțiune)

O categorie distinctă este reprezentată de întrebările care construiesc un mic scenariu de acțiune și solicită informatorului să indice continuarea acestuia (cele trei întrebări citate aici sunt clasificate ca „indirecte” în original și însoțite de mențiunea „gest”): „Dacă am pierdut un lucru și am nevoie de el, atunci îl...?” (ALM, 541), „Dacă mi-e foame, iau o pâine și, cu cuțitul, ...?” (ALM, 711), „Ieri, când eu povesteam, voi ascultați și...? (ALM, 534)”.

Spre deosebire de întrebările descriptive, aici informatorul nu este invitat să recunoască un obiect, ci să continue imaginar o acțiune într-un scenariu presupus familiar, pe baza *gestului* ce însoțește întrebarea și îi direcționează atenția; spre deosebire de cele de completare, schema propusă nu se reduce la o opoziție clară. Răspunsul decurge din imaginarea unei secvențe de acțiuni, care orientează alegerea unor forme verbale specifice: „caut”, „tai”, „tăceam”, solicitând din partea informatorului o orientare diferită de identificarea unui obiect: o reflecție de tipul „ce aș face *eu* în circumstanțele pe care mi le descrie celălalt?”. Aceste întrebări nu descriu doar un obiect sau o situație, ci invită informatorul să se plaseze într-un cadru de acțiune și să producă un enunț corespunzător unghiului asupra situației pe care îl propune cel care întreabă. Ele mobilizează nu doar cunoașterea lexicală, ci și competența pragmatică și sintactică, incluzând referințe la textura unei forme de viață, nu doar a unor obiecte întâlnite în cadrul ei.

4.5. Întrebări multimodale

Un caz aparte îl constituie întrebările care implică elemente nonverbale: gesturi, indicarea unor părți ale corpului, imitații sonore sau utilizarea unor imagini (indicate de obicei prin mențiuni speciale, care însoțesc clasificarea „indirect”). De exemplu:

„(foto) Pe unde intraţi cu căruţa în ogradă?” (ALM, 541), „(foto) Căruţa din patru părţi are câte o...?” (ALM, 646), „(imit.) Dacă aţi răcit şi faceţi aşa, ziceţi că v-a apucat o...?” (ALM, 600).

În aceste situaţii, întrebarea nu este formulată exclusiv verbal, ci se sprijină pe un context perceptual, ce include o imagine sau un gest care atrage atenţia interlocutorului asupra fenomenului ce urmează să fie numit. Răspunsul este astfel ancorat într-o experienţă comună *reprodusă în reprezentare* sau *adusă la prezenţă*, nu doar într-o descriere lingvistică. Acest tip de întrebare evidenţiază caracterul întrupat al anchetei dialectale: producerea răspunsului implică nu doar competenţe lingvistice, ci şi capacitatea de a interpreta gesturi, imagini sau sunete.

4.6. Întrebări de traducere

În fine, există întrebări care solicită traducerea unui enunţ dintr-o altă limbă: „Ты был?” (rus. „ai fost”) (ALM 474; în original, apare menţiunea „traducere din limba rusă”). Acestea ocupă o poziţie particulară, deoarece nu se încadrează clar, conform criteriilor utilizate de autorii atlasului, nici în categoria întrebărilor directe, nici în cea a întrebărilor indirecte.

Din punct de vedere pragmatic, ele presupun o sarcină diferită: informatorul nu este invitat să denumească un obiect sau să completeze un enunţ, ci să transpună o formă dată în cea analogă dintr-un alt idiom. Acest tip de întrebare este apropiat de o serie de metode utilizate la începuturile dialectologiei moderne, în care informatorii erau rugaţi să traducă fraze standard în dialect (cf. Pop 1950).

În acest caz, răspunsul este produs în condiţii puternic controlate şi reflectă nu atât utilizarea spontană a limbii, cât capacitatea de a corela formulări în registre sau chiar idiomuri diferite.

4.7. Consecinţe

Tipurile descrise mai sus pot fi înţelese şi ca poziţii pe un continuum al constrângerii, de la întrebări care introduc explicit forma vizată, trecând la cele care creează doar un cadru indirect de activare sau solicită transferul dintr-un idiom sau registru în altul. Această serie de delimitări arată că întrebările din ancheta dialectală nu pot fi reduse la o opoziţie simplă între *direct* şi *indirect*. Ele constituie un ansamblu de practici diferite, care organizează în mod distinct relaţia dintre anchetator şi informator şi, implicit, modul în care este produs răspunsul.

Din această perspectivă, diferenţele dintre întrebări nu vizează doar forma, ci tipurile de situaţii de comunicare. Fiecare tip de întrebare configurează în mod specific câmpul posibil al răspunsurilor şi condiţiile în care acestea sunt produse. În acest sens, întrebările nu sunt doar instrumente pentru „extragerea” unei forme preexistente, ci structuri care constrâng sau modelează datele pe care le produc.

5. Două niveluri ale distincției „direct/indirect”

Analiza de mai sus permite formularea unei observații metodologice care nu este, de regulă, explicitată în literatura de specialitate: distincția între *anchetă directă* și *anchetă indirectă*, consacrată în dialectologia clasică (Pop 1950), nu se suprapune cu distincția între *întrebare directă* și *întrebare indirectă* utilizată în atlasele lingvistice.

În tradiția dialectologică, opoziția direct/indirect operează la nivelul organizării cercetării. Metoda indirectă desemnează anchetele realizate prin corespondență, pe baza unor chestionare standardizate, în timp ce metoda directă presupune prezența anchetatorului pe teren și interacțiunea nemijlocită cu informatorul. Diferența dintre cele două este una fundamentală: ea privește condițiile de producere a datelor și tipul de situație în care acestea sunt obținute. Paradoxal, se pare că „metoda indirectă” opera primar cu întrebări de traducere, pe care le conceptualiza drept „directe”, deși metoda traducerilor a fost practicată și de reprezentanți ai metodei „directe”. În același timp, în cadrul „metodei directe” se insistă adesea asupra „întrebărilor indirecte”.

În schimb, în ALM, ca și în alte atlase lingvistice, clasificarea întrebărilor în „directe” și „indirecte” operează la un nivel diferit, și anume la cel al formulării concrete a sarcinii adresate informatorului. Aici, opoziția nu mai privește modul de organizare a anchetei, ci tipul de întrebare utilizat în interacțiune: introducerea explicită a unei forme *versus* construirea unui context care să conducă la aceasta.

Suprapunerea terminologică între aceste două niveluri are consecințe importante. Pe de o parte, ea poate crea impresia că distincția direct/indirect are același statut în ambele cazuri, ceea ce nu este adevărat. Pe de altă parte, ea tinde să mascheze rolul pragmatic al întrebării, reducând-o la o simplă variație formală în interiorul unei metode deja stabilite.

Din perspectiva propusă aici, este esențial să separăm aceste două niveluri. Distincția clasică între anchetă directă și indirectă privește cadrul general al cercetării, în timp ce diferențele dintre tipurile de întrebări țin de organizarea microinteracțională a situației de comunicare. Tocmai la acest al doilea nivel devine vizibil faptul că întrebările nu sunt echivalente și că ele produc tipuri diferite de răspuns chiar și în cazul unei anchete „directe”.

Această clarificare permite și o reformulare mai precisă a observațiilor privind condiționarea datelor de metoda de anchetă. Dacă, în sens clasic, această condiționare era înțeleasă ca dependență de cadrul general al cercetării, o analiză pragmatică arată că ea operează și la nivelul formulării concrete a întrebării. Nu doar metoda în ansamblu, ci fiecare întrebare în parte contribuie la configurarea răspunsului.

6. Concluzii

Analiza întreprinsă în acest articol a pornit de la o problemă aparent tehnică – clasificarea întrebărilor în *directe* și *indirecte* – pentru a ajunge la o reconsiderare mai amplă a statutului întrebării în ancheta dialectală.

Rezultatele pot fi sintetizate în câteva puncte principale. În primul rând, distincția tradițională între întrebări directe și indirecte este insuficientă din punct de vedere pragmatic. Ea nu surprinde diversitatea structurilor interogative utilizate în ancheta dialectală și nici diferențele dintre modurile în care acestea funcționează în interacțiune.

În al doilea rând, întrebarea nu poate fi concepută ca un instrument neutru de acces la un răspuns preexistent. Ea face parte dintr-o practică relațională, în care anchetatorul și informatorul participă la producerea a ceea ce este ulterior fixat drept „răspuns". Din acest punct de vedere, datele dialectologice nu sunt doar colectate, ci co-produse.

În al treilea rând, diferitele tipuri de întrebări corespund unor moduri distincte de organizare a situației de comunicare. Întrebările metalingvistice, cele de completare, cele descriptive, situaționale, multimodale sau de traducere nu sunt simple variații formale, ci dispozitive pragmatice diferite, care configurează în mod specific câmpul posibil al răspunsurilor.

În cele din urmă, analiza a arătat că este necesară distingerea între două niveluri ale opoziției direct/indirect: cel al metodei de anchetă și cel al formulării întrebărilor. Suprapunerea terminologică riscă să conducă și la o confuzie conceptuală.

Privită în ansamblu, ancheta dialectală apare astfel nu ca un simplu procedeu de colectare a unor forme lingvistice deja existente, ci ca o practică complexă de interacțiune, în cadrul căreia întrebările joacă un rol constitutiv. Din această perspectivă, atlasul lingvistic nu este doar o arhivă de răspunsuri, ci rezultatul unei serii de situații de comunicare organizate în mod specific, abstractizată apoi sub forma unei serii de hărți.

Această constatare implică faptul că datele dialectologice nu pot fi interpretate independent de condițiile lor de producere, iar tipul de întrebare devine un parametru esențial al analizei. Diferențele dintre întrebări nu sunt doar diferențe de formulare, ci diferențe între moduri de producere a datelor, ceea ce are implicații directe pentru interpretarea lor și a proiectului atlasului în ansamblul său. Astfel, practica interogării poate fi privită nu doar ca instrument al anchetei dialectale, ci drept una dintre condițiile ei constitutive.

Referințe bibliografice:

ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, vol. I, partea 1, Fonetica, de Rubin Udler; partea 2, Fonetica, de Rubin Udler; Morfologia, de Vasile Melnic. Chișinău: Cartea moldovenească, 1968.

COSMESCU, Alexandru. Structuri ale intersubiectivității în practicile dialogice. *Philologia,* 2024, nr. 1(322), pp. 26-35. ISSN 1857-4300. DOI: https://doi.org/10.52505/1857-4300.2024.1(322).02.

DUMISTRĂCEL, Stelian; HREAPCĂ, Doina și BÎRLEANU, Ion-Horia. *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*. Iași: Editura Academiei Române, 1997.

POP, Sever. *La dialectologie. Aperçu historique et méthodes d'enquêtes linguistiques. Première partie: dialectologie romane*. Louvain: Université Catholique de Louvain, 1950.

WITTGENSTEIN, Ludwig. *Cercetări filozofice*. București: Humanitas, 2004.
WITTGENSTEIN, Ludwig. *Caietul albastru*. București: Humanitas, 2013.

Notă: Articol elaborat în cadrul proiectului bilateral de cercetare UEFISCDI / PN-IV-P8-8.3-ROMD-2023-0318 „PHILORD. Strategii de convergență epistemică și metodologică în cercetarea filologică din România și Republica Moldova”, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Academia Română – Filiala Iași; Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Universității de Stat din Moldova.

Primit: 24.03.2026
Acceptat: 19.05.2026